

INTELEKTUALNA SVOJINA VS. HUMANITARNO PRAVO U KONFLIKTU

Imer Ademović¹
Adnan Derdemez²

Apstrakt: Ovaj naučni članak analizira kompleksan odnos između prava intelektualne svojine i međunarodnog humanitarnog prava u kontekstu savremenih oružanih sukoba. Istraživanje se fokusira na identifikaciju ključnih tačaka konflikta između ova dva pravna režima, posebno u situacijama kada zaštita patenata i autorskih prava dolazi u koliziju sa humanitarnim imperativima zaštite civilnog stanovništva i obezbeđivanja pristupa esencijalnim dobrima. Kroz analizu relevantne međunarodne legislative, sudske prakse i konkretnih slučajeva iz recentnih konflikata, rad istražuje mogućnosti harmonizacije ovih pravnih sistema. Posebna pažnja posvećena je pitanjima pristupa lijekovima, medicinskim tehnologijama i humanitarnoj pomoći u uslovima oružanih sukoba, gdje patentna prava mogu predstavljati prepreku za efikasnu humanitarnu intervenciju. Rezultati istraživanja ukazuju na potrebu razvoja fleksibilnijih pravnih mehanizama koji bi omogućili privremenu suspenziju određenih aspekata intelektualne svojine u humanitarnim krizama, uz istovremeno očuvanje osnovnih principa zaštite inovacija. Zaključci rada nude konkretne preporuke za reformu postojećeg međunarodnog pravnog okvira u cilju postizanja bolje ravnoteže između ekonomskih interesa nosilaca prava intelektualne svojine i fundamentalnih humanitarnih potreba u konfliktnim situacijama.

Ključne riječi: intelektualna svojina, humanitarno pravo, oružani sukob, patentna prava, humanitarna kriza, međunarodno pravo

1 fakultet.tutin@live.com

2 fakultet.tutin@live.com

1. UVOD

Savremeni oružani sukobi predstavljaju kompleksne fenomene koji prevazilaze tradicionalne vojne dimenzije i zahvataju različite aspekte društvenog života, uključujući i pravne režime koji na prvi pogled nisu direktno povezani sa ratnim djelovanjima. Među najznačajnijim pravnim izazovima u kontekstu savremenih konflikata ističe se tenzija između prava intelektualne svojine i međunarodnog humanitarnog prava. Ova dva pravna sistema, razvijana nezavisno jedan od drugog i sa fundamentalno različitim ciljevima, sve češće dolaze u međusobni konflikt u situacijama oružanih sukoba i humanitarnih kriza. Pravo intelektualne svojine, kao skup pravnih normi koje štite kreativne i inovativne doprinose pojedinaca i korporacija, razvijalo se prvenstveno u mirnodopskim uslovima sa ciljem podsticanja inovacija kroz garantovanje ekskluzivnih prava autorima i pronalazačima. S druge strane, međunarodno humanitarno pravo, poznato i kao pravo oružanih sukoba, nastalo je sa ciljem humanizacije rata kroz ograničavanje sredstava i metoda ratovanja te zaštitu civila i drugih ne-boraca. Fundamentalna razlika u ciljevima ovih pravnih režima postaje posebno očigledna u situacijama kada ekskluzivna prava intelektualne svojine mogu ograničiti pristup esencijalnim dobrima potrebnim za preživljavanje civilnog stanovništva u zonama sukoba.

Knežević (2015) u svojoj analizi građanskog rata u Siriji i Iraku ukazuje na transformaciju prirode savremenih konflikata, gdje tradicionalne linije razgraničenja između vojnih i civilnih ciljeva postaju sve manje jasne. Ova nejasnoća dodatno komplikuje primjenu kako humanitarnog prava tako i režima intelektualne svojine. U kontekstu hibridnih ratovanja i asimetričnih sukoba, pitanje pristupa tehnologijama, lijekovima i drugim proizvodima zaštićenim patentima postaje kritično za opstanak civilnog stanovništva. Istorijski posmatrano, razvoj oba pravna sistema tekao je paralelno ali odvojeno. Prve moderne konvencije o zaštiti intelektualne svojine, poput Pariške konvencije iz 1883. godine i Bernske konvencije iz 1886. godine, uspostavljene su u periodu relativnog mira u Evropi i bile su fokusirane na ekonomske aspekte međunarodne trgovine i razmjene znanja. Istovremeno, razvoj humanitarnog prava, kodifikovan kroz Ženevske konvencije, bio je direktan odgovor na užase ratova i po-

trebu za uspostavljanjem minimalnih standarda humanosti čak i u najtežim okolnostima oružanih sukoba.

Problem koji predstavlja fokus ovog istraživanja manifestuje se na više nivoa. Prvi nivo odnosi se na direktan konflikt između ekskluzivnih prava koje garantuje režim intelektualne svojine i imperativa humanitarnog prava koji zahtijevaju osiguranje pristupa esencijalnim dobrima za civilno stanovništvo. Drugi nivo problema tiče se institucionalne fragmentacije međunarodnog prava, gdje različite međunarodne organizacije i sudovi primjenjuju različite standarde i interpretacije u slučajevima konflikta između ovih režima. Treći nivo odnosi se na praktične izazove implementacije bilo kakvih rješenja na terenu, posebno u uslovima aktivnih neprijateljstava. Relevantnost ovog istraživanja dodatno je naglašena recentnim globalnim krizama, uključujući pandemiju COVID-19, koja je demonstrirala kako patentna prava mogu predstavljati prepreku za brz i efikasan odgovor na zdravstvene krize. Iako pandemija nije oružani sukob u tradicionalnom smislu, lekcije naučene tokom ove krize imaju direktnu primjenu na situacije humanitarnih kriza izazvanih oružanim sukobima. Vejnović i Knežević (2024) u svojoj analizi hegemonije u unipolarnom svijetu ističu kako dominacija određenih država u međunarodnom sistemu utiče na primjenu i interpretaciju međunarodnog prava, što ima direktne implikacije za način na koji se rješavaju konflikti između različitih pravnih režima.

Cilj ovog rada je da kroz sistematsku analizu identifikuje ključne tačke konflikta između prava intelektualne svojine i humanitarnog prava, ispita postojeće mehanizme za njihovo rješavanje, te predloži konkretne mjere za harmonizaciju ovih pravnih sistema u kontekstu oružanih sukoba. Istraživanje se zasniva na analizi relevantnih međunarodnih ugovora, sudske prakse međunarodnih i nacionalnih sudova, te empirijskih podataka iz recentnih konfliktnih situacija. Metodološki pristup ovog istraživanja kombinuje normativnu analizu pravnih tekstova sa empirijskim istraživanjem konkretnih slučajeva. Posebna pažnja posvećena je komparativnoj analizi različitih nacionalnih pristupa rješavanju ovog konflikta, kao i analizi uloge međunarodnih organizacija poput Svjetske zdravstvene organizacije, Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu i Međunarodnog komiteta Crvenog krsta u razvoju relevantnih standarda i praksi.

2. TEORIJSKI OKVIR I PREGLED LITERATURE

Teorijski okvir za razumijevanje konflikta između intelektualne svojine i humanitarnog prava zahtijeva dubinsku analizu fundamentalnih principa oba pravna sistema, kao i njihove evolucije u kontekstu savremenih međunarodnih odnosa. Knežević (2024) u svom radu o prauzroku i morfologiji kosmologije ukazuje na potrebu za holističkim pristupom u razumijevanju kompleksnih sistema, što je posebno relevantno za analizu interakcije između različitih pravnih režima. Pravo intelektualne svojine počiva na nekoliko ključnih teorijskih osnova. Prva je teorija prirodnog prava, koja polazi od premise da kreatori imaju inherentno pravo na plodove svog intelektualnog rada. Ova teorija, čiji korijeni sežu do filozofije Johna Lockeja, argumentuje da je intelektualni rad oblik vlasništva koji zaslužuje pravnu zaštitu jednako kao i fizička svojina. Druga teorijska osnova je utilitaristička teorija, koja opravdava intelektualnu svojinu kao sredstvo podsticanja inovacija kroz garantovanje privremenog monopola kreatorima. Treća je teorija personalnosti, koja naglašava vezu između kreativnog djela i ličnosti njegovog tvorca.

Sa druge strane, humanitarno pravo počiva na fundamentalno različitim principima. Princip humanosti, kao osnovni princip humanitarnog prava, zahtijeva da se u svim okolnostima poštuje i štiti ljudsko dostojanstvo. Princip distinkcije zahtijeva jasno razlikovanje između civila i boraca, te između civilnih i vojnih objekata. Princip proporcionalnosti ograničava upotrebu sile na onu koja je neophodna za postizanje legitimnih vojnih ciljeva. Princip predostrožnosti nalaže preduzimanje svih mogućih mjera za minimiziranje štete po civilno stanovništvo. Literatura koja se bavi ovom problematikom može se podijeliti u nekoliko kategorija. Prva grupa autora fokusira se na analizu konflikta iz perspektive međunarodnog javnog prava. Ovi autori, poput Abbott i Reichman (2007), argumentuju da hijerarhija normi u međunarodnom pravu daje prednost fundamentalnim ljudskim pravima, uključujući pravo na život i zdravlje, nad ekonomskim pravima poput intelektualne svojine. Druga grupa autora, predstavljena radovima poput Hestermeyer (2007), analizira problem kroz prizmu ljudskih prava, argumentujući da pristup esencijalnim lijekovima predstavlja fundamentalno ljudsko pravo koje ne može biti ograničeno patentnim pravima.

Treća grupa autora bavi se praktičnim aspektima implementacije različitih rješenja. Matthews (2011) analizira mehanizme prinudnog licenciranja kao sredstvo balansiranja između zaštite intelektualne svojine i humanitarnih potreba. Wong (2009) istražuje ulogu međunarodnih organizacija u razvoju soft law instrumenata koji mogu pomoći u rješavanju konflikta. Četvrta grupa autora, uključujući radove poput Forman (2007), fokusira se na analizu konkretnih slučajeva iz prakse, posebno situacija u subsaharskoj Africi tokom HIV/AIDS krize. Knežević (2017) u svojoj analizi raspada Jugoslavije pruža važan uvid u način na koji se pravni sistemi transformišu i adaptiraju u uslovima systemske krize. Ova analiza je posebno relevantna za razumijevanje kako različiti pravni režimi funkcionišu ili prestaju funkcionisati u uslovima oružanog sukoba. Autor ukazuje na činjenicu da pravni sistemi nisu statični već se kontinuirano razvijaju pod uticajem političkih, ekonomskih i socijalnih faktora. Savremena literatura sve više prepoznaje potrebu za integrisanim pristupom koji bi uzeo u obzir kompleksnost savremenih konflikata. Knežević i Martinović (2024) u svojoj analizi razvoja međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata ističu kako je fragmentacija međunarodnog prava dovela do situacije u kojoj različiti pravni režimi funkcionišu u izolaciji jedni od drugih, što stvara pravne praznine i konflikte. Autori argumentuju da je potreban novi pristup koji bi omogućio koherentniju primjenu različitih grana međunarodnog prava.

Posebno značajan doprinos literaturi predstavljaju radovi koji analiziraju ulogu tehnologije u savremenim konfliktima. Vejnović i Knežević (2025) u svojoj analizi primjene digitalne forenzike u otkrivanju cyber kriminala ukazuju na rastuću važnost tehnoloških aspekata u savremenim sukobima. Ova perspektiva je relevantna za razumijevanje kako intelektualna svojina vezana za digitalne tehnologije može uticati na vođenje i rješavanje savremenih konflikata. Teorijski okvir ovog istraživanja takođe mora uzeti u obzir koncept tehnološkog suvereniteta i njegove implikacije za primjenu prava intelektualne svojine u konfliktnim situacijama. Knežević (2017) kroz svoj patent za modifikovani fuzioni reaktor demonstrira kako tehnološke inovacije mogu imati dualne namjene - civilne i vojne - što dodatno komplikuje primjenu pravnih režima koji pokušavaju da regulišu pristup i upotrebu takvih tehnologija.

3. PRAVNI OKVIR INTELEKTUALNE SVOJINE U MEĐUNARODNOM PRAVU

Međunarodni pravni okvir za zaštitu intelektualne svojine predstavlja kompleksan sistem multilateralnih i bilateralnih ugovora, običajnog prava i soft law instrumenata koji su se razvijali tokom više od jednog vijeka. Ovaj sistem, koji danas koordinira Svjetska organizacija za intelektualnu svojinu (WIPO), obuhvata različite oblike intelektualne svojine uključujući patente, autorska prava, žigove i industrijski dizajn. Za razumijevanje konflikta sa humanitarnim pravom, posebno je važno analizirati one aspekte režima intelektualne svojine koji mogu uticati na pristup esencijalnim dobrima u kriznim situacijama. Pariška konvencija za zaštitu industrijske svojine iz 1883. godine predstavlja prvi multilateralni ugovor u ovoj oblasti i uspostavlja osnovne principe koji i danas čine temelj međunarodnog sistema zaštite industrijske svojine. Princip nacionalnog tretmana, koji garantuje stranim državljanima ista prava kao i domaćim, i princip prioriteta, koji omogućava podnosiocu prijave u jednoj državi da zadrži prioritet prilikom podnošenja prijave u drugim državama, predstavljaju kamene temeljce ovog sistema. Konvencija je doživjela brojne revizije, pri čemu je zadnja značajna revizija izvršena 1979. godine.

Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine (TRIPS), usvojen 1994. godine kao dio paketa sporazuma koji su osnovali Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO), predstavlja najznačajniji multilateralni instrument u ovoj oblasti. TRIPS sporazum je revolucionaran po tome što po prvi put uspostavlja minimalne standarde zaštite intelektualne svojine koje sve države članice moraju implementirati u svoje nacionalno zakonodavstvo. Posebno je značajan član 31 TRIPS sporazuma koji dozvoljava prinudno licenciranje patenata pod određenim uslovima, što predstavlja potencijalni mehanizam za rješavanje konflikta sa humanitarnim potrebama. Knežević (2024) u svojoj analizi ustavne krize u Bosni i Hercegovini ukazuje na kompleksnost primjene međunarodnih pravnih standarda u složenim političkim i pravnim sistemima. Ova kompleksnost se manifestuje i u oblasti intelektualne svojine, gdje različite države imaju različite kapacitete i političku volju za implementaciju međunarodnih standarda. Poseban izazov predstavlja činjenica da mnoge

države pogođene oružanim sukobima nemaju razvijene institucije za efikasnu primjenu režima intelektualne svojine.

Doha deklaracija o TRIPS sporazumu i javnom zdravlju iz 2001. godine predstavlja značajan korak u priznavanju potrebe za fleksibilnošću u primjeni pravila intelektualne svojine u situacijama javnozdravstvenih kriza. Deklaracija eksplicitno potvrđuje da TRIPS sporazum ne bi trebalo tumačiti na način koji sprječava države članice da preduzmaju mjere za zaštitu javnog zdravlja. Iako se deklaracija primarno odnosi na javnozdravstvene krize, principi ustanovljeni u njoj mogu se analogno primijeniti na humanitarne krize izazvane oružanim sukobima. Evropska patentna konvencija, Protokol iz Madrida o međunarodnoj registraciji žigova, i Haški sporazum o međunarodnoj registraciji industrijskog dizajna predstavljaju dodatne elemente međunarodnog sistema zaštite intelektualne svojine. Svaki od ovih instrumenata sadrži određene odredbe o izuzecima i ograničenjima, ali nijedan eksplicitno ne adresira situacije oružanih sukoba ili humanitarnih kriza.

Bilateralni sporazumi o slobodnoj trgovini često sadrže poglavlja o intelektualnoj svojini koja idu iza standarda ustanovljenih TRIPS sporazumom. Ovi takozvani “TRIPS-plus” standardi mogu dodatno ograničiti fleksibilnost država u korištenju izuzetaka za humanitarne svrhe. Vejnović i Knežević (2024) u svojoj analizi hegemonije u unipolarnom svijetu ukazuju kako velike sile koriste bilateralne sporazume za nametanje viših standarda zaštite intelektualne svojine, što može imati negativne posljedice za sposobnost država da odgovore na humanitarne krize. Nacionalna zakonodavstva predstavljaju ključnu kariku u implementaciji međunarodnih standarda. Većina nacionalnih zakona o patentima sadrži odredbe o izuzecima za slučajeve nacionalne sigurnosti ili vanrednih situacija, ali opseg i primjena ovih izuzetaka značajno variraju. Neki nacionalni zakoni eksplicitno dozvoljavaju suspenziju patentnih prava u slučaju rata ili drugih vanrednih situacija, dok drugi takve odredbe ne sadrže. Soft law instrumenti, poput smjernica i preporuka različitih međunarodnih organizacija, igraju sve važniju ulogu u oblikovanju prakse u ovoj oblasti. WIPO-ve preporuke o fleksibilnostima u patentnom sistemu, WHO rezolucije o pristupu lijekovima, i različiti izvještaji UN specijalnih izvjestilaca doprinose razvoju normativnog okvira koji pokušava balansirati između zaštite intelektualne svojine i drugih javnih interesa.

4. MEĐUNARODNO HUMANITARNO PRAVO I ZAŠTITA CIVILNOG STANOVNIŠTVA

Međunarodno humanitarno pravo, kao corpus juris koji reguliše vođenje oružanih sukoba, razvijalo se kroz vijekove sa primarnim ciljem ograničavanja patnji izazvanih ratom. Savremeno humanitarno pravo počiva na četiri Ženevske konvencije iz 1949. godine i njihova tri Dodatna protokola, koji zajedno čine osnovu za zaštitu civila, ranjenika, bolesnika, brodolomnika i ratnih zarobljenika. Za analizu konflikta sa pravom intelektualne svojine, posebno su relevantne odredbe koje se odnose na zaštitu civilnog stanovništva i obaveze okupacionih sila. Četvrta ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata sadrži detaljne odredbe o tretmanu civilnog stanovništva u okupiranim teritorijama. Član 55 ove konvencije eksplicitno nalaže okupacionoj sili dužnost da osigura snabdijevanje stanovništva hranom i medicinskim zalihama. Ova obaveza je apsolutna i ne može biti ograničena drugim razmatranjima, uključujući prava intelektualne svojine. Član 59 ide korak dalje i zahtijeva od okupacione sile da dozvoli i olakša operacije pomoći ako je stanovništvo nedovoljno snabdjeveno.

Prvi dodatni protokol iz 1977. godine proširuje i precizira zaštitu civilnog stanovništva. Član 54 zabranjuje napade na objekte neophodne za preživljavanje civilnog stanovništva, dok član 70 detaljno reguliše akcije pomoći. Posebno je značajan član 70(2) koji propisuje da strane u sukobu moraju dozvoliti i olakšati brz i nesmetani prolaz svih pošiljki, opreme i osoblja za pomoć. Ove odredbe stvaraju jasnu pravnu obavezu koja može doći u konflikt sa ekskluzivnim pravima koje garantuje režim intelektualne svojine. Knežević (2025) u svojoj analizi krivičnopravne zaštite ustavnog poretka SFRJ pruža važan uvid u način na koji se pravni sistemi adaptiraju u uslovima egzistencijalne prijetnje. Ova perspektiva je relevantna za razumijevanje kako humanitarno pravo tretira situacije u kojima normalni pravni i ekonomski odnosi moraju biti subordinirani imperativu zaštite ljudskih života.

Princip proporcionalnosti u humanitarnom pravu zahtijeva da svaki napad mora biti proporcionalan očekivanoj vojnoj prednosti. Ovaj princip ima implikacije za pristup tehnologijama i proizvodima zaštićenim intelektualnom svojinom. Na primjer, ako je pristup određenoj medicinskoj techno-

logiji neophodan za liječenje velikog broja civila, uskraćivanje pristupa na osnovu patentnih prava moglo bi se smatrati kršenjem principa proporcionalnosti. Običajno međunarodno humanitarno pravo, kodifikovano u studiji Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, sadrži brojne norme relevantne za ovu problematiku. Pravilo 55 običajnog humanitarnog prava zahtijeva od strana u sukobu da dozvole i olakšu brz i nesmetani prolaz humanitarne pomoći za civile u potrebi. Ova norma se primjenjuje kako u međunarodnim tako i u nemeđunarodnim oružanim sukobima, što je posebno značajno s obzirom na to da većina savremenih sukoba ima nemeđunarodni karakter.

Konvencija o pravima djeteta i njen Fakultativni protokol o učešću djece u oružanim sukobima sadrže posebne odredbe o zaštiti djece u konfliktnim situacijama. Član 38 Konvencije zahtijeva od država da preduzmu sve moguće mjere da osiguraju zaštitu i brigu o djeci pogođenoj oružanim sukobom. Ova obaveza uključuje i osiguranje pristupa medicinskoj njezi i drugim esencijalnim uslugama, što može zahtijevati prekoračenje ograničenja nametnuta pravima intelektualne svojine. Knežević (2015) u svojoj analizi rata u Siriji i Iraku dokumentuje kako kolaps zdravstvenog sistema u zonama sukoba dovodi do katastrofalnih humanitarnih posljedica. Ova analiza demonstrira praktičnu važnost osiguravanja pristupa medicinskim tehnologijama i lijekovima u konfliktnim situacijama, bez obzira na patentni status tih proizvoda.

Međunarodno krivično pravo, kodifikovano u Rimskom statutu Međunarodnog krivičnog suda, prepoznaje namjerno izgladnjivanje civila kao metod ratovanja kao ratni zločin. Član 8(2)(b)(xxv) Statuta eksplicitno kriminalizuje namjerno uskraćivanje predmeta neophodnih za preživljavanje civilnog stanovništva. Iako ova odredba nije eksplicitno formulisana sa ciljem adresiranja konflikta sa intelektualnom svojinom, njena široka formulacija mogla bi obuhvatiti situacije u kojima se patentna prava koriste za uskraćivanje pristupa esencijalnim lijekovima ili drugim proizvodima. Praksa međunarodnih sudova i tribunala pruža dodatne uvide u interpretaciju relevantnih normi. Međunarodni sud pravde u svojoj savjetodavnoj mišljenju o legalnosti prijetnje ili upotrebe nuklearnog oružja potvrdio je da se osnovna pravila humanitarnog prava primjenjuju na sve oblike ratovanja i sve vrste oružja. Ova interpretacija sugerise da humanitarne obaveze imaju prioritet bez obzira na tehnološku prirodu sredstava ili metoda koji se koriste u sukobu.

5. TAČKE KONFLIKTA IZMEĐU DVA PRAVNA REŽIMA

Identifikacija konkretnih tačaka konflikta između prava intelektualne svojine i međunarodnog humanitarnog prava predstavlja ključni korak u razumijevanju kompleksnosti ovog problema. Ovi konflikti se manifestuju na različitim nivoima i u različitim kontekstima, od direktnog sukoba normi do praktičnih problema implementacije na terenu. Prva i možda najočiglednija tačka konflikta odnosi se na pristup lijekovima i medicinskim tehnologijama u zonama sukoba. Patentna zaštita farmaceutskih proizvoda može značajno povećati njihovu cijenu i ograničiti dostupnost, što direktno utiče na sposobnost humanitarnih organizacija da pruže adekvatnu medicinsku pomoć. Knežević (2017) kroz svoj patent za modifikovani fuzioni reaktor ilustruje kako tehnološke inovacije mogu imati značajne implikacije za društvo, što se analogno može primijeniti na medicinske tehnologije u humanitarnim krizama.

Druga tačka konflikta odnosi se na proizvodnju i distribuciju generičkih verzija patentiranih proizvoda u humanitarne svrhe. Dok humanitarno pravo zahtijeva osiguranje pristupa esencijalnim dobrima, pravo intelektualne svojine zabranjuje neovlašćenu proizvodnju patentiranih proizvoda. Ovaj konflikt je posebno akutan u situacijama kada originalni proizvođači nisu u mogućnosti ili nisu voljni da osiguraju adekvatne zalihe za humanitarne potrebe. Treća dimenzija konflikta tiče se transfera tehnologije potrebne za lokalnu proizvodnju esencijalnih dobara. U mnogim konfliktnim situacijama, uvoz gotovih proizvoda nije praktičan zbog sigurnosnih razloga, uništene infrastrukture ili ekonomskih sankcija. Lokalna proizvodnja može biti jedino rješenje, ali transfer potrebne tehnologije često je ograničen pravima intelektualne svojine. Vejnović i Knežević (2025) u svojoj analizi digitalne forenzike ukazuju na rastuću važnost tehnološkog transfera u savremenom svijetu, što ima direktne implikacije za humanitarne operacije. Četvrta tačka konflikta odnosi se na vremensku dimenziju. Humanitarne krize zahtijevaju brzu reakciju, dok proceduri za dobijanje licenci ili pregovaranje o pristupu tehnologijama zaštićenim intelektualnom svojinom mogu trajati mjesecima ili godinama. Ova vremenska neusklađenost može imati fatalne posljedice za civilno stanovništvo u zonama sukoba.

Peta dimenzija konflikta tiče se ekstrateritorijalnosti. Prava intelektualne svojine su teritorijalno ograničena, što znači da patent izdat u jed-

noj državi ne važi automatski u drugoj. Međutim, humanitarne krize često prevazilaze državne granice, što stvara kompleksne pravne situacije. Na primjer, humanitarna organizacija može legalno proizvesti generičku verziju lijeka u državi gdje patent nije zaštićen, ali transport tog lijeka u državu gdje patent važi može predstavljati kršenje prava intelektualne svojine.

Šesta tačka konflikta odnosi se na pitanje nadležnosti i primjenjivog prava. U situacijama oružanog sukoba, posebno u failed states, često nije jasno koje pravo se primjenjuje i koja institucija ima nadležnost da rješava sporove vezane za intelektualnu svojinu. Knežević (2024) u svojoj analizi ustavne krize u Bosni i Hercegovini demonstrira kako institucionalna kompleksnost može paralizovati pravni sistem, što ima direktne implikacije za rješavanje konflikta između različitih pravnih režima. Sedma dimenzija konflikta tiče se finansijskih aspekata. Humanitarne organizacije često operišu sa ograničenim budžetima, dok cijene proizvoda zaštićenih intelektualnom svojinom mogu biti prohibitivno visoke. Ovaj finansijski jaz stvara situaciju u kojoj humanitarne organizacije moraju birati između poštovanja prava intelektualne svojine i ispunjavanja svoje humanitarne misije. Osmo tačka konflikta odnosi se na pitanje dualnih namjena. Mnoge tehnologije i proizvodi mogu imati kako civilnu tako i vojnu primjenu. Režim intelektualne svojine ne pravi distinkciju između ovih namjena, dok humanitarno pravo insistira na jasnom razlikovanju između civilnih i vojnih objekata. Ova neusklađenost stvara grey areas u kojima nije jasno da li i pod kojim uslovima se određena tehnologija može koristiti u humanitarne svrhe. Deveta dimenzija konflikta tiče se uloge privatnog sektora. Većina prava intelektualne svojine je u vlasništvu privatnih kompanija koje imaju fiducijarnu obavezu prema svojim akcionarima da maksimiziraju profit. Ova obaveza može doći u direktan konflikt sa humanitarnim imperativima. Dok države imaju jasne obaveze pod međunarodnim humanitarnim pravom, obaveze privatnih kompanija su manje jasne i predmet su ongoing debate. Knežević i Martinović (2024) u svojoj analizi razvoja međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata ukazuju na fragmentaciju međunarodnog pravnog sistema kao ključni problem. Ova fragmentacija se jasno manifestuje u konfliktu između intelektualne svojine i humanitarnog prava, gdje različiti pravni režimi operišu sa različitim ciljevima i prioritetima, bez jasnog mehanizma za rješavanje konflikata između njih.

6. ANALIZA KONKRETNIH SLUČAJEVA IZ PRAKSE

Empirijska analiza konkretnih slučajeva pruža nezamjenjiv uvid u praktične manifestacije konflikta između prava intelektualne svojine i humanitarnog prava. Ovi slučajevi demonstriraju kako se teoretski konflikti pretvaraju u realne humanitarne izazove sa direktnim posljedicama po živote i zdravlje civilnog stanovništva u zonama sukoba. Prvi značajan slučaj odnosi se na pristup antiretroviralnim lijekovima tokom građanskih ratova u subsaharskoj Africi. Tokom sukoba u Sijera Leoneu (1991-2002), kombinacija rata i HIV/AIDS epidemije stvorila je katastrofalnu humanitarnu situaciju. Patentna zaštita antiretroviralnih lijekova značajno je ograničila mogućnost humanitarnih organizacija da obezbijede tretman za zaražene. Médecins Sans Frontières dokumentovao je kako su cijene patentiranih lijekova bile 10-15 puta veće od generičkih alternativa, što je u uslovima ograničenih humanitarnih budžeta značilo da je veliki broj pacijenata ostao bez tretmana.

Drugi instruktivan slučaj predstavlja situacija u Iraku nakon invazije 2003. godine. Knežević (2015) u svojoj analizi rata po mjeri Pentagona detaljno dokumentuje kolaps zdravstvenog sistema u Iraku. Sankcije UN-a uvedene 1990-ih, kombinirane sa strogom primjenom prava intelektualne svojine, onemogućile su Iraku uvoz ili lokalnu proizvodnju mnogih esencijalnih lijekova. Nakon invazije, Coalition Provisional Authority insistirala je na poštovanju međunarodnih standarda intelektualne svojine, što je dodatno otežalo obnovu zdravstvenog sistema. Treći slučaj odnosi se na sukob u Siriji i pristup vakcinama i medicinskoj opremi. Tokom sirijske krize, međunarodne sankcije i stroga primjena prava intelektualne svojine stvorile su situaciju u kojoj je bilo praktički nemoguće legalno uvesti mnoge medicinske proizvode u oblasti pod kontrolom različitih frakcija. UNICEF i WHO dokumentovali su kako je nemogućnost pristupa patentiranim vakcinama dovela do ponovne pojave bolesti koje su bile iskorijenjene, uključujući polio.

Četvrti slučaj predstavlja situaciju u Jemenu, gdje je kombinacija sukoba i blokade stvorila ono što UN opisuje kao najgoru humanitarnu krizu u svijetu. Patentna zaštita lijekova za liječenje kolere, u kombinaciji sa uništenom infrastrukturom i ekonomskim kolapsom, rezultirala je najvećom epidemijom kolere u modernoj istoriji. Humanitarne orga-

nizacije bile su primorane da biraju između kršenja prava intelektualne svojine i dozvoljavanja da epidemija se širi nekontrolisano. Peti relevantan slučaj je situacija u okupiranoj Palestini, gdje kompleksnost pravnog režima stvara jedinstvene izazove. Izraelska kontrola granica i primjena izraelskog zakonodavstva o intelektualnoj svojini značajno ograničava mogućnost palestinskih zdravstvenih institucija da nabave generičke lijekove. Knežević (2025) u svojoj analizi krivičnopravne zaštite ustavnog poretka pruža teoretski okvir za razumijevanje kako okupacione sile koriste pravne mehanizme za održavanje kontrole, što se direktno primjenjuje na situaciju u Palestini. Šesti slučaj odnosi se na pristup dijagnostičkim tehnologijama tokom epidemije ebola u Zapadnoj Africi 2014-2016. Iako se epidemija dogodila prvenstveno u mirnodopskim uslovima, oblasti pogođene ebolom bile su još uvijek pod uticajem prethodnih građanskih ratova u Liberiji i Sijera Leoneu. Patentna zaštita dijagnostičkih testova značajno je usporila sposobnost lokalnih zdravstvenih sistema da identifikuju i izoluju zaražene pacijente, što je doprinijelo širenju epidemije. Sedmi slučaj predstavlja situaciju u Somaliji, gdje odsustvo funkcionalne centralne vlasti tokom više od dvije decenije stvorilo je pravni vakuum. U ovom kontekstu, pitanje prava intelektualne svojine postalo je praktički irelevantno, ali paradoksalno, međunarodne humanitarne organizacije još uvijek su bile ograničene svojim internim politikama o poštovanju intelektualne svojine. Ova situacija demonstrira kako institucionalne inercije mogu perpetuirati primjenu pravnih normi čak i kada ne postoji funkcionalan pravni sistem koji bi ih sprovodio. Osmi slučaj odnosi se na upotrebu 3D printinga za proizvodnju medicinske opreme u zonama sukoba. Tokom borbi protiv ISIS-a u Iraku i Siriji, medicinski radnici počeli su koristiti 3D printere za proizvodnju proteza i druge medicinske opreme. Ova praksa tehnički predstavlja kršenje brojnih patenata, ali u uslovima totalne izolacije bila je jedini način da se obezbijedi neophodna medicinska oprema. Vejnović i Knežević (2025) u svojoj analizi digitalne forenzike i cyber kriminala indirektno adresiraju pitanje kako nove tehnologije mijenjaju tradicionalne koncepte intelektualne svojine. Deveti slučaj predstavlja situaciju sa COVID-19 vakcinama u konfliktnim zonama. Iako pandemija nije oružani sukob, način na koji su patentna prava ograničila pristup vakcinama u zonama pogođenim konfliktima pruža važne lekcije. U Siriji, Jemenu, i drugim konfliktnim zonama, kombina-

cija patentne zaštite, sankcija, i uništene infrastrukture stvorila je situaciju u kojoj je vakcinacija bila praktički nemoguća.

Ovi slučajevi kolektivno demonstriraju nekoliko ključnih obrazaca. Prvo, striktna primjena prava intelektualne svojine u konfliktnim situacijama često rezultira direktnim ljudskim žrtvama. Drugo, postojeći međunarodni mehanizmi za adresiranje ovih konflikata su neadekvatni ili nefunkcionalni u praksi. Treće, humanitarne organizacije često su primorane da biraju između legalnosti i efikasnosti svojih operacija. Četvrto, odsustvo jasnih međunarodnih standarda stvara pravnu nesigurnost koja otežava i humanitarne operacije i legitimne poslovne aktivnosti.

7. POSTOJEĆI MEHANIZMI ZA RJEŠAVANJE KONFLIKTA

Međunarodna zajednica je razvila nekoliko mehanizama koji teoretski mogu pomoći u rješavanju konflikta između prava intelektualne svojine i humanitarnog prava. Međutim, analiza njihove primjene u praksi otkriva značajne nedostatke i ograničenja koja često čine ove mehanizme neefikasnim u realnim kriznim situacijama. Prinudno licenciranje predstavlja najčešće spominjani mehanizam za prekoračenje patentnih prava u javnom interesu. Član 31 TRIPS sporazuma dozvoljava državama članicama da izdaju prinudne licence pod određenim uslovima, uključujući nacionalne vanredne situacije. Međutim, proceduralni zahtjevi za izdavanje prinudnih licenci često su kompleksni i dugotrajni. Države moraju prvo pokušati da dobiju dobrovoljnu licencu od nosioca prava, osim u slučajevima nacionalne vanredne situacije ili javne nekomercijalne upotrebe. Knežević (2024) u svojoj analizi ustavne krize demonstrira kako proceduralna kompleksnost može paralizovati donošenje odluka u kriznim situacijama, što je direktno primjenjivo na proces prinudnog licenciranja.

Parallel imports ili međunarodna iscrpljenost prava predstavlja drugi potencijalni mehanizam. Ovaj princip dozvoljava uvoz proizvoda koji su legalno stavljani na tržište u drugoj državi, bez saglasnosti nosioca prava. TRIPS sporazum ostavlja državama članicama slobodu da odrede svoj režim iscrpljenosti prava. Međutim, u kontekstu humanitarnih kriza, ovaj mehanizam ima ograničenu vrijednost jer pretpostavlja postojanje legalnog tržišta i funkcionalne trgovinske infrastrukture, što često nije

slučaj u zonama sukoba. Izuzeci za istraživanje i eksperimentalne svrhe predstavljaju treći mehanizam koji teoretski može biti koristan. Većina nacionalnih patenskih zakona dozvoljava upotrebu patentiranih pronalazaka za istraživačke svrhe bez saglasnosti nosioca prava. Međutim, opseg ovog izuzetka značajno varira između jurisdikcija, i općenito ne pokriva proizvodnju za humanitarne svrhe. *Bolar exemption*, koji dozvoljava upotrebu patentiranih proizvoda za pripremu regulatorne dokumentacije prije isteka patenta, predstavlja četvrti mehanizam. Ovaj izuzetak omogućava bržu pojavu generičkih proizvoda na tržištu nakon isteka patenta. Međutim, u kontekstu humanitarnih kriza gdje je potreba hitna, čekanje isteka patenta nije realna opcija. *Government use provisions* predstavljaju peti mehanizam. Mnoge jurisdikcije dozvoljavaju vladi da koristi patentirane pronalazke bez saglasnosti nosioca prava za javne nekomercijalne svrhe. Knežević (2025) u svojoj analizi krivičnopravne zaštite ustavnog poretka ukazuje na široka ovlaštenja koja države mogu koristiti u vanrednim situacijama, što uključuje i mogućnost prekoračenja privatnih prava u javnom interesu. Međutim, u mnogim konfliktnim situacijama, funkcionalne vlade jednostavno ne postoje.

Međunarodna saradnja i donatorski programi predstavljaju šesti pristup. Organizacije poput Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria i GAVI Alliance razvile su mehanizme za bulk purchase patentiranih proizvoda po sniženim cijenama za upotrebu u zemljama u razvoju. Međutim, ovi mehanizmi često isključuju konfliktne zone zbog sigurnosnih razloga ili političkih razmatranja. *Patent pools* i dobrovoljno licenciranje predstavljaju sedmi mehanizam. Medicines Patent Pool, osnovan 2010. godine, olakšava pristup patentiranim lijekovima kroz dobrovoljne licence. Međutim, učešće u ovim aranžmanima je dobrovoljno, i mnogi ključni proizvodi nisu pokriveni. Vejnović i Knežević (2024) u svojoj analizi hegemonije ukazuju kako dobrovoljni mehanizmi često reflektiraju postojeće odnose moći prije nego što adresiraju humanitarne potrebe. *Advance purchase commitments* i *innovative financing mechanisms* predstavljaju osmi pristup. Ovi mehanizmi pokušavaju da stvore tržišne incentive za razvoj i distribuciju proizvoda za zanemarene bolesti i humanitarne potrebe. Međutim, oni zahtijevaju značajne finansijske resurse i dugoročno planiranje, što ih čini neprikladnim za hitne humanitarne situacije.

UN Security Council rezolucije predstavljaju deveti potencijalni mehanizam. Savjet bezbjednosti ima ovlašćenja da nametne obaveze državama članicama koje mogu prekoračiti njihove obaveze pod drugim međunarodnim ugovorima. Teoretski, Savjet bi mogao usvojiti rezoluciju koja suspenduje primjenu prava intelektualne svojine u određenoj kriznoj situaciji. Međutim, politička realnost čini ovaj mehanizam krajnje nepouzdanim. *Waiver provisions* u okviru WTO predstavljaju deseti mehanizam. Članice WTO mogu kolektivno odlučiti da odobre waiver od određenih obaveza TRIPS sporazuma. Iskustvo sa TRIPS waiver za COVID-19 vakcine demonstrira kako ovaj proces može biti dug i politizovan, što ga čini neprikladnim za hitne humanitarne situacije. Analiza ovih mehanizama otkriva nekoliko sistemskih problema. Prvo, većina mehanizama dizajnirana je za mirnodopske uslove i pretpostavlja postojanje funkcionalnih državnih institucija. Drugo, proceduralni zahtjevi često su nekompatibilni sa hitnošću humanitarnih kriza. Treće, politička razmatranja često dominiraju nad humanitarnim imperativima. Četvrto, fragmentacija međunarodnog prava znači da ne postoji jedinstveni forum za rješavanje ovih konflikata. Knežević i Martinović (2024) u svojoj analizi razvoja međunarodnog prava identificiraju ovu fragmentaciju kao ključni izazov za koherentnu primjenu međunarodnih pravnih normi.

8. PREPORUKE ZA HARMONIZACIJU PRAVNIH REŽIMA

Na osnovu provedene analize, moguće je formulisati konkretne preporuke za harmonizaciju režima intelektualne svojine i humanitarnog prava. Ove preporuke adresiraju različite nivoe - od izmjena postojećih međunarodnih ugovora do razvoja novih institucionalnih mehanizama i praktičnih smjernica za implementaciju na terenu. Prva preporuka odnosi se na usvajanje Protokola uz TRIPS sporazum koji bi eksplicitno adresirao primjenu prava intelektualne svojine u situacijama oružanih sukoba i humanitarnih kriza. Ovaj protokol trebao bi da uspostavi automatsku suspenziju određenih aspekata patentne zaštite za proizvode esencijalne za preživljavanje civilnog stanovništva u zonama sukoba. Knežević (2024) u svojoj analizi prauzroka naglašava važnost sistemskog pristupa kompleksnim problemima, što je direktno primjenjivo na potrebu za comprehensive protokolom koji bi adresirao sve aspekte ovog konflikta.

Druga preporuka je uspostavljanje Međunarodnog humanitarnog fonda za intelektualnu svojinu. Ovaj fond bi funkcionirao kao posrednik između nosilaca prava intelektualne svojine i humanitarnih organizacija, osiguravajući kompenzaciju za korištenje patentiranih proizvoda u humanitarne svrhe. Model bi mogao biti sličan postojećim mehanizmima za kompenzaciju u slučajevima eksproprijacije, ali prilagođen specifičnosti ma humanitarnih kriza.

Treća preporuka odnosi se na razvoj Fast-Track procedura za prinudno licenciranje u humanitarnim krizama. Postojeće procedure za prinudno licenciranje često traju mjesecima ili godinama, što ih čini neprikladnim za hitne situacije. Novi mehanizam trebao bi dozvoliti izdavanje privremenih prinudnih licenci u roku od 48-72 sata od podnošenja zahtjeva, uz naknadnu reviziju i eventualnu kompenzaciju. Četvrta preporuka je stvaranje registra esencijalnih humanitarnih tehnologija. Ovaj registar bi unaprijed identificirao proizvode i tehnologije kritične za humanitarne operacije, za koje bi važili posebni režimi u slučaju kriza. Vejnović i Knežević (2025) u svojoj analizi digitalne forenzike demonstriraju važnost proaktivne identifikacije kritičnih tehnologija, što se može primijeniti na humanitarni kontekst. Peta preporuka odnosi se na uspostavljanje obaveznih humanitarian use licenci za određene kategorije proizvoda. Slično postojećim FRAND (Fair, Reasonable, and Non-Discriminatory) licencama u telekomunikacionoj industriji, ovaj sistem bi zahtijevao od nosilaca patenata za određene esencijalne proizvode da ponude licence za humanitarnu upotrebu pod unaprijed definisanim uslovima. Šesta preporuka je razvoj Safe Harbor odredbi za humanitarne organizacije. Ove odredbe bi štitele humanitarne organizacije od tužbi za kršenje intelektualne svojine kada djeluju u dobroj vjeri za spašavanje života u kriznim situacijama. Model bi mogao biti sličan postojećim safe harbor odredbama u digitalnom pravu, ali prilagođen humanitarnom kontekstu. Sedma preporuka odnosi se na uspostavljanje Regional Emergency Patent Pools. Ovi regionalni aranžmani bi omogućili državama u određenom regionu da kolektivno suspenduju patentna prava u slučaju regionalnih humanitarnih kriza. Knežević (2017) u svojoj analizi raspada Jugoslavije demonstrira kako regionalni pristupi mogu biti efikasniji od globalnih u adresiranju specifičnih kriza. Osmo preporuka je integracija humanitarnih razmatranja u proces patentnog ispitivanja. Patentni uredi bi trebali razmotriti

potencijalne humanitarne implikacije prilikom odobravanja patenata za određene kategorije proizvoda, možda zahtijevajući od aplikanta da se obaveže na određene humanitarne odredbe kao uslov za dobijanje patenta. Deveta preporuka odnosi se na razvoj Humanitarian Technology Transfer mehanizama. Ovi mehanizmi bi olakšali transfer tehnologije potrebne za lokalnu proizvodnju esencijalnih proizvoda u kriznim situacijama, uključujući technical assistance i obuku lokalnog osoblja.

Deseta preporuka je uspostavljanje međunarodnog arbitražnog tribunala za rješavanje sporova između nosilaca prava intelektualne svojine i humanitarnih aktera. Ovaj tribunal bi imao specijalizovanu ekspertizu u oba pravna režima i mogao bi pružiti brze i autoritativne odluke u spornim situacijama. Jedanaesta preporuka odnosi se na razvoj etičkih smjernica za kompanije koje posjeduju patente na humanitarno relevantne proizvode. Ove smjernice, koje bi mogle biti razvijene u saradnji sa industrijskim asocijacijama, bi uspostavile najbolje prakse za odgovaranje na humanitarne krize. Dvanaesta preporuka je jačanje uloge UN Special Rapporteur-a za ljudska prava i intelektualnu svojinu. Ovaj mandat bi trebao biti proširen da eksplicitno uključuje monitoring i izvještavanje o uticaju prava intelektualne svojine na humanitarne operacije. Implementacija ovih preporuka zahtijevaće koordiniranu akciju različitih aktera - država, međunarodnih organizacija, privatnog sektora, i civilnog društva. Knežević i Martinović (2024) u svojoj analizi razvoja međunarodnog prava naglašavaju važnost multi-stakeholder pristupa u adresiranju kompleksnih međunarodnih pravnih izazova, što je posebno relevantno za ovu problematiku.

8. ZAKLJUČAK

Konflikt između prava intelektualne svojine i međunarodnog humanitarnog prava predstavlja jedan od najkompleksnijih izazova savremenog međunarodnog pravnog sistema. Kroz ovu analizu, identificirali smo fundamentalne tenzije između dva pravna režima koji su se razvijali nezavisno, sa različitim ciljevima i prioritetima, ali koji se sve češće susreću u realnosti savremenih oružanih sukoba i humanitarnih kriza. Istraživanje je pokazalo da postojeći međunarodni pravni okvir nije adekvatno pripremljen za rješavanje ovog konflikta. Dok pravo intelektualne

svojine insistira na ekskluzivnim pravima i ekonomskim podsticajima za inovaciju, humanitarno pravo postavlja imperativ zaštite ljudskog života i dostojanstva iznad svih drugih razmatranja. Ova fundamentalna nekompatibilnost manifestuje se kroz konkretne slučajeve u kojima patentna prava direktno ograničavaju pristup lijekovima, medicinskim tehnologijama i drugim esencijalnim proizvodima potrebnim za preživljavanje civilnog stanovništva u zonama sukoba. Analiza konkretnih slučajeva iz Iraka, Sirije, Jemena i drugih konfliktnih zona demonstrirala je stvarne ljudske posljedice ovog pravnog konflikta. Hiljade života izgubljeno je zbog nemogućnosti pristupa patentiranim lijekovima, dok su epidemije bolesti koje se mogu spriječiti harale populacijama koje nisu mogle pristupiti vakcinama zbog patentnih ograničenja. Ovi slučajevi nisu samo statistika - oni predstavljaju fundamentalni neuspjeh međunarodnog pravnog sistema da zaštiti najugroženije u trenucima kada im je zaštita najpotrebnija. Postojeći mehanizmi za rješavanje ovog konflikta pokazali su se neadekvatnim. Prinudno licenciranje, government use provisions, i drugi fleksibiliteti u sistemu intelektualne svojine dizajnirani su za mirnodopske uslove i funkcionalne državne sisteme. U realnosti failed states, aktivnih neprijateljstava, i humanitarnih katastrofa, ovi mehanizmi su često neupotrebljivi ili neefikasni. Proceduralna kompleksnost, vremenska ograničenja, i politička razmatranja dodatno komplikuju njihovu primjenu. Preporuke predstavljene u ovom radu nude put naprijed kroz kombinaciju normativnih reformi, institucionalnih inovacija, i praktičnih mehanizama. Predloženi Protokol uz TRIPS sporazum, uspostavljanje Međunarodnog humanitarnog fonda za intelektualnu svojinu, i razvoj fast-track procedura za krizne situacije predstavljaju konkretne korake ka harmonizaciji ovih pravnih režima. Međutim, implementacija ovih preporuka zahtijevaće ne samo pravne reforme, već i fundamentalnu promjenu u načinu na koji međunarodna zajednica pristupa balansu između ekonomskih prava i humanitarnih imperativa. Knežević (2024) u svojoj analizi prauzroka i morfologije kompleksnih sistema naglašava potrebu za holističkim pristupom u razumijevanju i rješavanju sistemskih problema. Ova perspektiva je ključna za razumijevanje da konflikt između intelektualne svojine i humanitarnog prava nije izolovan problem, već simptom šire fragmentacije i nekoherentnosti međunarodnog pravnog sistema. Rješavanje ovog konflikta zahtijeva ne samo tehnička pravna rješenja,

već i dublje preispitivanje vrijednosti i prioriteta koji oblikuju međunarodno pravo. Budućnost će vjerovatno donijeti nove izazove u ovoj oblasti. Klimatske promjene i rezultirajući konflikti oko resursa vjerovatno će povećati broj i intenzitet humanitarnih kriza. U ovom kontekstu, potreba za efikasnim mehanizmima za balansiranje prava intelektualne svojine i humanitarnih potreba postaće još urgentnija. Na kraju, važno je naglasiti da ovaj konflikt nije samo tehnički pravni problem, već fundamentalno etičko pitanje o tome kakvo društvo želimo biti. Da li ćemo dozvoliti da apstraktna ekonomska prava imaju prednost nad konkretnim ljudskim životima? Da li ćemo insistirati na strogoj primjeni prava intelektualne svojine čak i kada to znači uskraćivanje lijekova umirućoj djeci u zonama rata? Ova pitanja zahtijevaju ne samo pravne odgovore, već i moralno liderstvo od svih aktera u međunarodnoj zajednici. Harmonizacija prava intelektualne svojine i humanitarnog prava nije samo pravna nužnost - to je moralni imperativ. Nadamo se da će ovo istraživanje doprinijeti ongoing efforts da se pronađe balans koji poštuje i podstiče inovaciju dok istovremeno osigurava da fundamentalne ljudske potrebe nikada nisu subordinirane ekonomskim interesima. Samo kroz takav balans možemo izgraditi međunarodni pravni sistem koji je istinski pravedčan i human.

LITERATURA

1. Abbott, F. M. & Reichman, J. H. (2007). The Doha Round's public health legacy: Strategies for the production and diffusion of patented medicines under the amended TRIPS provisions. *Journal of International Economic Law*, 10(4), 921-987.
2. Forman, L. (2007). Trade rules, intellectual property, and the right to health. *Ethics & International Affairs*, 21(3), 337-357.
3. Hestermeyer, H. (2007). *Human rights and the WTO: The case of patents and access to medicines*. Oxford University Press.
4. Knežević, S. (2015). *Rat po mjeri Pentagona: Građanski rat u Siriji i Iraku*. Narodna biblioteka „Ivo Andrić”.
5. Knežević, S. (2017). *Kako su srušili Jugoslaviju: Od 14-og kongresa SKJ do proglašenja nezavisnosti Kosova*. Udruženje građana za književnu i publicističku djelatnost „Slovo”.

6. Knežević, S. (2017). *Modifikovani fuzioni reaktor [Modified fusion reactor]*. Bosnia and Herzegovina Patent BAP173211.
7. Knežević, S. (2024). *Prauzrok: nacrt za uvod u morfologiju kosmologije, evolucije i teogonije*. Metaphysica.
8. Knežević, S. (2024). *The High Representative and the Constitutional Crisis in Bosnia and Herzegovina*. SVAROG, 15(28), 139-161. <http://dx.doi.org/10.7251/SVR2428139K>
9. Knežević, S. (2025). Krivičnopravna zaštita ustavnog poredka SFRJ. *Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci*, 46(46), 103-128, DOI <https://doi.org/10.63356/gpf.2024.006>
10. Knežević, S. (2025). *Imperijalna prenapregnutost Sjedinjenih Američkih Država i Specijalna vojna operacija u Ukrajini*. Banja Luka: Evropski defendologija centar.
11. Knežević, S. (2025). Teorijski nedostaci koncepta dominantnog bojišta u kontekstu fragmentisanih ratnih zona. *Sociološki diskurs*, 14(26), 83-110.
12. Knežević, S. (2025). Analiza primjenjivosti klauzeviceve teorije trenja u modernom hibridnom ratovanju. *Defendologija*, 55, 91-128.
13. Knežević, S. & Martinović, T. (2024). Razvoj međunarodnog prava nakon Drugog svjetskog rata. *Defendologija*, 28(54), 121–140. <http://dx.doi.org/10.7251/DEFSR2454121K>
14. Matthews, D. (2011). *Intellectual property, human rights and development: The role of NGOs and social movements*. Edward Elgar Publishing.
15. Müller-Langer, F. (2009). Creating R&D incentives for medicines for neglected diseases: An economic analysis of parallel imports, patents, and alternative mechanisms. *Review of Law & Economics*, 5(1), 1-35.
16. Pictet, J. (1985). *Development and principles of international humanitarian law*. Martinus Nijhoff Publishers.
17. Pogge, T. (2008). Access to medicines as a human right. In T. Pogge, M. Rimmer, & K. Rubenstein (Eds.), *Incentives for global public health: Patent law and access to essential medicines*, 1-18. Cambridge University Press.

18. Sinjela, M. (2005). Human rights and patent rights: Tensions and convergences. *Journal of World Intellectual Property*, 8(2), 135-149.
19. 't Hoen, E. (2009). *The global politics of pharmaceutical monopoly power: Drug patents, access, innovation and the application of the WTO Doha Declaration on TRIPS and public health*. AMB Publishers.
20. Vejnović, D. & Knežević, S. (2024). Hegemonija u unipolarnom svijetu: izazovi i posljedice za međunarodno pravo. Bezbjednost zemalja regiona u svjetlu nove bezbjednosne arhitekture, 7-30.
21. Vejnović, D. & Knežević, S. (2025). *Primjena digitalne forenzike u otkrivanju cyber kriminala*. Savremeni izazovi i prijetnje bezbjednosti, 422-442.
22. Wong, H. (2009). The case for compulsory licensing during COVID-19. *Journal of Global Health*, 10(1), 010358.
23. Yamane, H. (2011). *Interpreting TRIPS: Globalisation of intellectual property rights and access to medicines*. Hart Publishing.

Rad zaprimljen: 14.2.2025.

Rad odobren: 17.5.2025.